

Recenzija

Recenzija knjige prof. dr. Janez Juhant (2003): Človek v iskanju svoje podobe. Filozofska antropologija. Študentska založba, zbirka Claritas.

NOVAK BOGOMIR
Pedagoški inštitut
Gerbičeva 62,
SI-1000 Ljubljana

Knjiga dr. J. Juhanta *Človek v iskanju svoje podobe* je filozofska antropološko delo, ki omogoča filozofsko izobraženemu, svetovnonazorsko radovednemu in človeško ukaželnemu bralcu najširši vpogled v področje antropologije v njenem zgodovinskem – diahronem in sodobnem – sinhronem prerezu in pomenu. V omenjeni knjigi sledi avtor razvoju antropologije znotraj filozofije od antike do danes, pri čemer upošteva tudi rezultate spoznanj filozofske in empirične antropologije ter drugih ved (npr. biologije, psihologije, sociologije, lingvistike, filozofije, teologije) in sistematično obravnava razsežnosti človeka v horizontalnem in vertikalnem smislu. Zanj je antropologija interdisciplinarna veda.

Ključni filozof za razvoj moderne antropologije je Kant s tezo o antropologiji kot krovni znanosti s filozofom dobro znanimi štirimi vprašanji. Kantova zasnova antropologije je še danes nedokončan program, kar je razvidno iz antropologije kot odprte in razvojne vede. Kantova štiri vprašanja lahko reaktualiziramo v smislu dilem takole: 1. ali lahko vem še kaj drugega kot že vem, 2. ali lahko storim še drugače kot sem že storil, 3. ali lahko upam še na kakšen drug rezultat kot sem ga že dosegel in 4. ali se lahko spoznavam še na drug način kot sem se že spoznal kot človek. Na osnovi predhodnega vedenja o človeku skuša sodobna antropologija najti bolj kompleksne in problemske odgovore na antično, novoveško (Kantovo) in postmoderno vprašanje, kaj je človek. Zlasti je pomemben odgovor na Kantovo vprašanje, kaj naj storim, da bom prispeval k običnemu dobremu, je danes v času globalne nevarnosti še posebej aktualno.

Človeka lahko spoznavamo po metodi lupljenja čebule, od površinske plasti človeka prodirati v globinske, od telesne k duhovni, od ekstravertne k introvertni, od zunanjih govorno-jezikovnih znakov k simbolom. Človek se navzven najprej pokaže kot bitje govorice in najkasneje kot oseba, ki veruje v Boga. Človek se razvija v smislu rastoče kompleksnosti.

Knjiga človek v iskanju svoje podobe bralca tudi navaja k nadaljnjemu kritičnemu razmišljanju o sebi kot o človeku v svetu. Juhantova Filozofska antropologija se tvorno vključuje v dialog z evropsko z vidika razumevanja slovenskega človeka kot pripadnika evropske kulture. Slovenski "mejni človek" (Trstenjakov izraz) lahko svojo nacionalno identiteto uveljavlja tudi tako, da "ponotranji" evropsko antropološko misel v njeni zgodovinski in sistemski razsežnosti.

Juhant razlikuje med empirično antropologijo in antropologijo kot teoretično vedo o človeku. Cilj antropologije je razumevanje človeka kot produkta lastnih (jezikovnih) dejavnosti in hkrati kot producenta lastnega oz. odtujenega sveta. Razume se v lastni (samo)omejenosti in brezmejnosti, času in večnosti, smrtnosti in nesmrtnosti. Človek je definiran tudi kot vedoče bitje (lat. *homo sapiens*). V svojem razvoju odkriva več vrst znanja, ki imajo svoj izvir v spoznavanju samega sebe (gr. *gnothē seauthon*). Danes je to antropološko lingvistični problem. Človek tudi čedalje več ve o problemu svoje svobode in njenih različnih razumevanjih. Zato je v knjigi posebej zanimivo razpravljanje o petih modelih razumevanja svobode, ki pa se jih da razumeti v smislu človeka kot psihosomatskega in spiritualnega bitja.

Ker se človek izraža v simbolih, je zgodovina človeka zgodovina njegovih simbolov. Medijski teoretiki poudarjajo, da je simbolična funkcija z razvojem sodobnih medijskih sredstev postavila nove probleme človekove govorice kot univerzalnega simbola. Avtor opozarja, da medijska tehnika zelo uspešno izrablja okoliščino, da imajo simbolična sredstva nalogo sporočati. Hkrati s pozitivno, formativno vlogo pa opravljajo mediji tudi negativno deformacijsko. Zato je danes postalo obvladovanje medijev velik problem.

O svetu se lahko pogovarjamo samo znotraj simbolične (govorne) izkušnje, izven tega ne vemo nič. Človek s svojo dejavnostjo ustvarjanja simbolov spoznava in ureja resničnost, ki je urejena na osnovi našega (urejenega) simboličnega sveta, govorice, ki smo ji določili pravila, da bi mogli svet obvladovati. Po tem pa se človek razlikuje tudi od živali, ki tega urejevanja ne potrebujejo, pač pa se na svet le neposredno odzivajo.

Osnovna človekova značilnost je torej ustvarjanje in uporaba znakov in simbolov. Na njej temelji opravljanje semiotičnih operacij. Na podlagi obeh pogojev sledi tudi ustvarjanje simboličnih oz. semiotičnih resničnosti, se pravi človek si tako ustvarja svojo resničnost. To pa je tudi temeljna človekova resničnost. Človek prihaja do resničnosti samega sebe in ostalega sveta le po tej poti.

Kot simbolno bitje je človek kulturno bitje. Po Burkeju človek svojo naravo doživlja vedno kot že kulturno naravo, kot posredovano. Človek je po Marxu produkt družbenih odnosov. Na osnovi teh spoznanj se je vedno bolj uveljavljal pomen simbolične zakonitosti človeka. Njegova narava je že vedno posredovana narava. Te zamisli o človeku in njegovem razvoju so stopnjevali posebno evolucionisti.

Moderne produkcijsko usmerjene civilizacijske razmere silijo človeka, da pretehta usmerjenost v zunanje pogoje življenja, ki zato določajo celotno človekovo življenjsko podobo. Čeprav so filozofska gibanja v preteklosti človeka razlagali predvsem kot duhovno bitje kot npr. platoniki in idealisti, je treba po Juhantu bolj upoštevati tudi materialno plat človeka kot celovitega sistema. Človek je del naravnega, fizikalnega sveta, ki mu daje ustrezno stvarno podlago in del kulturnega sveta, ki mu daje duševno oz. duhovno. Že Aristotel je ta dvojni odnos opredelil kot odnos lika (duše) do stvari (teles).

Človek je prek telesne pogojenosti podvržen zakonom težnosti, podrejen je načelom gibanja teles, podvržen je zakonom toplote in toplotnega gibanja (termodinamike), zakonom elektromagnetizma itd.

Antropologija proučuje razvoj človeka od rojstva do smrti, kar pomeni od spočetja življenja do njegovega konca. Najprej gre za razvoj osebk (ontogenezo gr. *to ón*, bitje) in sicer za razvoj konkretne osebe. Geneza zajema vse dejavnike osebnosti, ki tvorijo za strukturne spremembe. Razlikujemo dva vidika geneze: morfogene (gr. *morphé*, oblika) faktorje ter življenjsko dinamiko. Prvo pomeni pobudnike razvoja, drugo izraža njen potek. Od tod dalje se odpira vprašanje človekove smrtnosti in nesmrtnosti, s katerim se ukvarja več ved (tudi filozofijo religije) in skušajo odgovoriti na Kantovo vprašanje, kaj smem upati.

V 20. stoletju beležimo precejšnjo razvejanost antropologije na različne smeri. Zlasti personalistična antropologija se zanima za človeka kot osebo in osebnost. Pomembna je tudi fenomenološka antropologija, ki preučuje pojav človeka (npr. M. Scheler) in poskuša priti do njegovega bistva kot nečesa najglobljega v njem, do numinozne sfere sebstva.

Juhant poudarja, da sta za človekovo dejavnost pomembni tako intelektualna kot čustvena inteligentnost. Pri opredeljevanju človeka kot bitja znanja in bitje učenja se antropologija povezuje s psihologijo. Prav pri celostnem učenju se izrazijo vse človekove razsežnosti, ki se z njimi tudi izpolnjujejo. Sodobna antropologija (npr. Scheler, Plessner, Gehlen) celovitost ne le pokaže, ampak tudi problematizira, ker se zaveda, da človek ni le odprt, plastičen, ampak tudi specializiran, oboje pa ni združljivo v enaki meri. Človek je namreč sposoben za posebne naloge in čim bolj te razvija, tem manj ima možnosti, da ostane celovit. Človek kot delovno bitje specializira svojo prvotno nespecializiranost. Specializacija prinaša večjo sposobnost za posebne naloge, njihovo hitrejšo rešitev, s tem pa človek nima možnosti za druge naloge. Prav tako ni mogoče specializiranih sposobnosti enostavno preusmeriti, zato je, kot opozarja Juhant, človek tudi manj prožen.

Knjiga daje zgodovinskofilozofski pregled razvoja antropologije znotraj filozofije po obdobjih antike, srednjega in novega veka vse do sodobnih, (post)modernih pojmovanj 20. stoletja, kamor sodi tudi fenomenologija, ontologija, eksistencializem in pozitivizem ter antropologija vsakdanjega življenja. Sodobna antropologija je tudi torišče bojov za človekovo odprtost nasproti poskusom zapiranja. Avtor podčrtuje, da je neupoštevovanje človekove odprtosti neprestan razlog za kratke stike med ljudmi, še bolj pa za hujše 'grehe' ideoloških totalitarnih sistemov, ki človeka ponaredijo za plagiat.

Knjiga torej predstavlja sodoben prispevek k filozofski antropologiji in pomeni pri iskanju bolj uravnoteženih rešitev glede na nihanja iz skrajnosti v skrajnost nadaljevanje antropoloških intenc A. Trstenjaka in V. Rusa. Po svoji simbolni, etični, numinozni in psihološki strani razlaganja "pojava človeka" je ta knjiga tudi implicitna prolegomena za celovito vzgojo.